

Maramureșul din dreapta Tisei, azi Ucraina (1 Decembrie 1918 - 26 iulie 1921). Miracolul primelor alegeri parlamentare (noiembrie 1919)

Ilie Gherheș

Motto: „Războiul încă nu se terminase și tata reveni. Era slab, trist și foarte bolnav. Contractase teribila boală de plămâni care l-a chinuit mult și care l-a răpus în floarea vârstei.

Totuși, îmi amintesc că l-am văzut odată foarte vesel. El venise acasă din Berbești, împreună cu câțiva ofițeri români pe care ținea să-i omenească așa cum știa el și cum se pricepea mama... Am contemplat fețele lor arse de soare și am auzit un grai iute și repezit din care nu înțelegeam nimic, deși aveam șase ani. Ceea ce am priceput, totuși, era că de-acum înainte vom trăi într-o altă țară, care se numește România Mare. Și mă miram de bucuria care pusese stăpânire pe părinții mei și pe celelalte rude, care se înghesuiau pe la uși, să fie și ei martorii acestui eveniment”.¹

În toamna anului 1918 soarele românismului părea să-i lumineze și să-i ilumineze și pe românii maramureșeni. Epopeea redeșteptării naționale în întregul comitat Maramureș se constituie într-una din cele mai memorabile pagini de istorie românească și culminează cu hotărârea locuitorilor viitorului județ de a-și prelua soarta în propriile mâini. În consecință, după ce Comitetul Național Român Comitatens Maramureș, printr-un „Apel”, i-a chemat pe toți cei care voiau Unirea cu Patria-mamă, la o adunare națională, în Sighet, în reședința de comitat, din întregul ținut s-au strâns peste 5.000 locuitori, iar între aceștia o parte însemnată erau de „peste apă”, adică de peste Tisa. Această afluire a românilor către mărețul eveniment ne este prezentată, cu nostalgie, de către fostul prefect interbelic Mihai Marina, el însuși născut peste apă, în Apșa de Jos. Mărturia documentară inegalabilă ne descrie nu numai bucuria Unirii care i-a animat pe toți participanții, ea anulează, în același timp, anumite clișee istorice: „În ziua de 22 noiembrie (1918 - n.n. I.G.) ora 8 eram la podul de peste Tisa, împreună cu fratele Alexandru. Cam pe la orele 8.30 au trecut românii din Slatina în frunte cu preotul protopop Doros Ioan, cantorul Roza Victor și învățătorul Bilțiu Ioan. Erau mai mulți de 150 oameni. Purtau vreo trei drapele mari românești și aproape toți purtau cocarde cu tricolorul românesc.

Cam pe la orele 9 au trecut podul peste 50 de căruțe din Apșa de Jos. Am văzut de departe că în frunte se afla căruța noastră la care erau înhămați caii cei mai frumoși pe care îi aveam. În trăsură erau preotul Ștefan Pop, învățătorul pensionar Dionisie Vereș, primarul Vasile Opriș și tata, precum și doi oameni voinici cu arme, Văsâi a Surdeanului și Ion Țiplea, care în timpul războiului ajunseseră plutonieri majori. În a doua trăsură erau învățătorii Mihai și Vasile Botoș, Paul Moiş și încă doi fruntași, precum și alți foști plutonieri majori în timpul războiului,

Ilie Opriș și Ion Moiş, tot cu arme. La fel aveau drapele tricolore și cocarde. Erau peste 300 de apșeni.

Ne-am agățat și noi de căruțe. La Palatul Cultural așteptau doi intelectuali români cu banderole tricolore pe brațe. Au întrebat dacă au și arme și muniții. Au răspuns unul din foștii plutonieri majori că au circa 100 de arme și trei mitraliere. Că la toate sunt rânduiți cei mai buni trăgători, împărțiți în plutoane de câte 30 de oameni, sub comanda unui fost plutonier major, mitralierele fiind aparte sub comanda lui Opriș Ilie. Delegațiile au fixat locurile unde vor staționa, iar căruțele cu mitralierele le-au trimis în fața poliției, spunând căpeteniilor să țină contact cu ei”.²

Tot legat de voința maramureșenilor din dreapta Tisei de a trăi în hotarele viitorului stat - România se cuvine să mai evocăm, lapidar și episodul de pe Câmpul lui Horea, de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918 când, aflați chiar lângă tribuna unde predica Unirea însuși episcopul ortodox Miron Cristea, românii maramureșeni, cu toții greco-catolici au fost autorii unui deranj organizatoric. În momentul în care viitorul patriarh proclamase „Unirea, de la Nistru până la Tisa!” și în timp ce toată lumea exulta în ovații de bucurie, grupul de maramureșeni, care tocmai ce deschiseseră defilarea delegaților, l-au huiduit, peste larma generală, împotriva devizei, cerând îndreptarea lucrurilor: „Numai o grupă mică, chiar înaintea tribunei striga, protesta din răspuțeri, parcă ar voi să strige peste larma făcută de o sută de mii de oameni. Uimiți se uită toți acolo. Se face tăcere. Grupa mică strigă: <<Protestăm în contra devizei De la Nistru până la Tisa>>; nu pentru aceea am venit noi din Maramureș, de peste Tisa aici, ca pe noi să ne lăsați altora! Noi încă voim să fim uniți cu România-Mare! Trăiască România-Mare: de la Nistru până peste Tisa”.³

Cu toate că însuși episcopul Miron Cristea îi încredințase că doleanța lor va fi respectată, românii din dreapta Tisei au fost doar auziți și nu și ascultați. Întorși acasă, în Maramureșul lor atât de energizat etnic, românii au parte de alte viclășuguri ale istoriei, respectiv de tentativa unor trupe ucrainene naționaliste, răzlețe, de a ocupa întregul județ, în vederea constituirii unei formațiuni statale - Rutenia Subcarpatică. În fața acestui pericol, maramureșenii se vor mobiliza ei înșiși solicitând, totodată, și intervenția armatei române: „În preajma Crăciunului din ianuarie 1919, Maramureșul a fost invadat de trupele ucrainene, care au ocupat Valea Tisei împreună cu Sighetul și ținutul din dreapta Vișeuului, până din sus de Leordina. La stăruința unei delegații maramureșene conduse, la Sibiu, de dr. V. Filipciuc, Consiliul Dirigent a intervenit ca armata română să ocupe Maramureșul cu un ceas mai devreme. La 16 ianuarie trece peste Gutâi în Maramureș Reg. 14 din Roman, sub comanda colonelului I. Gheorghiu. La 17 ianuarie forțele ucrainene sunt zdrobite în lupta de la Cămara la Sighet, unde cade eroid sergentul Iosif Gabor, apoi începe curățirea Maramureșului de bandele teroriste. La acțiunea aceasta au participat și gărzile naționale, sub conducerea comandanților lor, Mihail Pop din Bârsana, frații Ilie și Vasile Lazăr din Giulești, Ion și Florentin Bilțiu-Dăncuș ș.a. Armata română a ocupat Maramureșul de pe ambele maluri ale Tisei, dar numai

până la Câmpulung și Valea Tarasului, restul ținutului rămânând deocamdată în stăpânirea bandelor teroriste maghiare”.⁴

În luptele cu trupele ucrainene conduce de Lt. col. Vorobeț, pe lângă Iosif Gabor, sergentul rănit și la Oituz, din care acum moartea acum mușcase de 17 ori, adică a fost străpuns de 17 gloanțe, și-au pierdut viața încă cinci ostași din trupele Regimentului 14 Roman. În onoarea armatei române și a jertfei acesteia, intelectualitatea județului a organizat serbări grandioase în 19 și 20 ianuarie 1919, odată cu intrarea armatei române în Sighet, iar două străzi, între care una centrală, au primit numele eroilor sergent Iosif Gabor și slt. D. Popescu.

Începând cu 2 decembrie 1918 și până în 4 aprilie 1920, Consiliul Dirigent de la Sibiu și-a desfășurat activitatea ca guvern provizoriu pentru Transilvania. La 25 ianuarie 1919 acest for juridic decreta reorganizarea administrativă a teritoriilor intracarpatiche unite cu Regatul României. Sunt organizate, ca atare, 23 de județe în care sunt numiți 23 de prefecți, cărora li se vor adăuga încă trei prefecți pe lângă primarii orașelor Cluj, Arad și Sibiu, considerate ca „orașe principale”.

Lucrurile păreau să pornească pe un făgaș normal și aici în Maramureș, în întreg Maramureșul, adică de o parte și de alta a râului Tisa. Instalarea primului prefect român, ca un gest de normalitate, în persoana lui Vasile Chiroiu s-a petrecut fără incidente, în orașul reședință de județ, Sighet. Mult așteptatul eveniment este descris în detaliu, în ziarul „Sfatul”, oficiosul Consiliului Național Român Comitatens Maramureș: „În seara zilei de 27 aprilie (1919 - n.n. I.G.) la 8 seara a sosit dl. prefect denumit de Cons. Dirigent Dr. Vasile Chiroiu, acompaniat de dl. Dr. Teodor Mihali prefectul Solnoc-Dobâca. La gară l-au așteptat dl. general Olteanu în societatea dlui președinte al Cons. Naț. Rom. dr. Vasile Krindriș. În ziua de 28 Aprilie la orele 11 a.m. s-a conchemat ședința extraordinară a comitetului executiv al Consiliului în sala Consiliului unde s-au adunat toate notabilitățile române din Sighet și jur și unde s-a prezentat dl prefect acompaniat de dl prefect Dr. T. Mihali.

De aici toți au plecat în corpore la casa comitatului spre a prelua oficiul.

Fostul comisar dl. Zombory declară că prezența d-lui prefect nou însemnează forța majoră, la care cedează și predă oficiul. După aceasta steagul nostru tricolor se pune pe edificiul casei comitatului ce înseamnă luarea în posesiune - iar toți, domni și țărani prezenți se adună în sala de sfat, unde dl. Dr. V. Kindriș deschide adunarea. După aceea dl. Dr. T. Mihali accentuează în termine frumoase însemnătatea zilei și situația importantă a Maramureșului în România. După aceea cetește actul de numire a dlui prefect cu voce rogându-l să depună jurământul. Dl. prefect cu voce sonoră joară fidelitate M. Sale Regelui României. Dl. prefect preia cuvântul apoi în vorbirea lui adresată către cei prezenți accentuează că el a venit în semnul democrației și al naționalismului și cere ajutorul inteligenței din Mar.[amureș]. la munca mare ce ne așteaptă în viitor”.⁵

De asemenea, într-o adresă a Direcțiunei Financiare Maramureș, Serviciul Contabilitate, cu nr. 536/1919 acest moment cardinal, de fracturare a unei lumi, a unei istorii chiar este consemnat sec, lapidar, contabilicește: „Preluarea imperiului s-a întâmplat la 1 mai a.c.” (1919 - n.n. I.G.)⁶

La acel moment istoric județul Maramureș era organizat în zece plase (șase în stânga Tisei și patru în dreapta acestui râu). Toate aceste structuri administrative erau gestionate de la Sighet, iar pentru rezolvarea tuturor celorlalte probleme, mai ales de natură financiară, organele competente de la județ au apelat inclusiv la împrumuturi de la Banca „Albina” din Sibiu, operațiuni garantate tot de către Consiliul Dirigent.⁷

În Gazeta Oficială nr. 54 a Consiliului Dirigent, din 13 septembrie 1919 este publicată împărțirea efectivă pe circumscripții electorale a întregului județ Maramureș, în vederea alegerilor celor nouă deputați. Pentru alegerile din luna noiembrie a anului 1919 cele zece plase ale județului au fost reconfigurate în nouă circumscripții electorale, după cum urmează:

„XIII.

Județul Maramurăș.

1. Circumscripția: Vișău.

Constă din comunele secretariatelor Vișăul-de-sus, Vișăul-de-jos, Borșa, Moiseni și Leordina ale plășii Vișău.

2. Circumscripția: Dragomirești.

Compusă din:

a) comunele secretariatelor Dragomirești, Săcel, Săliște-de-sus, Cuhea, Jod, Rozavlia și Șieu ale plășii Valea.

3. Circumscripția: Rahău.

Compusă din:

a) comunele plășii Valea-Tisei și

b) comunele secretariatelor Crăciunelul-de-jos, Apșa-de-sus, (fără Apșa de Mijloc) ale plășii Sighet

4. Circumscripția: Sighet

Compusă din:

a) orașul Sighetul-Marmației și

b) comunele secretariatelor Handal, Saplonta, Apșa-de-jos, Slatina, Sărăsău și Apșa-de-Mijloc (fără Apșa-de-sus) ale plășii Sighet

5. Circumscripția: Bârsana

Compusă din:

a) comunele secretariatelor Bârsana, Călinești, Oncești ale plășii Sugătag;

b) comunele secretariatelor Glod, Strâmtura ale plășii Valea-Izei și

c) comunele secretariatelor Petrova și Poenele de sub munte ale plășii Vișău.

6. Circumscripția: Șugătag

Compusă din:

a) comunele secretariatelor Ocna-Șugătag, Budești, Desești, Hărniciești, Giulești și Berbești ale plășii Șugătag și

b) comunele secretariatului Rona-de-sus al plășii Sighet

7. Circumscripția: Câmpu-lung

Compusă din:

a) comunele plășii Taras și

b) comunele secretariatului Câmpul-lung al plășii Sighet.

8. Circumscripția: Teceu

Compusă din:

a) comunele plășii Teceu;

b) comunele secretariatului Colocari-de-jos (Kalocsa-Laz) al plășii Volova (Ökörmezö) și

c) comunele secretariatelor Drăgăști, Visk, Saldoboș, Berezna și Săliștea-de-jos ale plășii Hust.

9. Circumscripția: Hust.

Compusă din:

a) comunele plășii Hust, cu excepția celor cari aparțin secretariatelor Drăgăști, Visk, Saldoboș, Berezna și Săliștea-de-jos;

b) comunele secretariatului Lipceni al plășii Dolha și

c) comunele plășii Seleușul-mare (Nogyszölös) de sub administrația română (jud. Ugocea).⁸

La o analiză sumară a modului de arondare a localităților la circumscripțiile electorale, respectiv a secțiilor de votare, de remarcat este faptul că pentru alegerile de deputați din 2, 3 și 4 noiembrie 1919, la unele circumscripții sunt cuprinse atât localități de pe un mal al Tisei, cât și de pe celălalt; de precizat că unele așezări chiar îmbrățișează cele două maluri ale râului; votarea urmând să aibă loc în centrul de comună. Cazurile cele mai ilustrative în acest sens sunt cele din Sighet, Câmpulung, Teceu, iar la Hust sunt arondate localități care au aparținut județului Ugocea. De asemenea, la Rahău (actualul Rahiv din Ucraina) a fost organizată o secție de votare.

În urma scrutinului din 2, 3 și 4 noiembrie 1919 au fost declarați ca deputați următorii:

Județul Maramureș

Circumscripția electorală	Deputați aleși
Sighet	Dr. Vasile Lucaciu
Vișeu de Sus.....	Dr. Găvril Iuga
Dragomirești	Constantin Papuc
Rahău	Vasile Pop
Bârsana	Gheorghe Bilașco
Ocna Șugatag.....	Constantin Lucaci
Câmpulung.....	Iosif Pop
Teceu	Teodor Bokotei
Hust	Oreste Ilnitchi ⁹

Cea de-a doua rundă a alegerilor parlamentare din aceeași lună a anului 1919, desfășurată în zilele de 10, 11 și 12 noiembrie, respectiv cea pentru alegerea Senatului, privea doar „corpul electoral al tuturor cetățenilor români (s.l.n. I.G.) în vârstă de 40 de ani împliniți” și prevedea alegerea unui „senator de fiecare număr de 70.000 de locuitori și de fiecare fracțiune suplimentară superioară numărului de 47.000 de locuitori”¹⁰

În consecință, funcție de aceste criterii, teritoriul și populația județului Maramureș au fost împărțite în patru circumscripții:

„XIII. Județul Maramurăș.

1. Circumscripția: Vișău

Compusă din:

- a) comunele plășii Visău, cu excepția secretariatelor Petrova și Poienile de sub munte și
- b) comunele secretariatelor Dragomirești, Săcel, Săleștea-de-sus, Cuhea, Jod, Rozavlia și Șieu ale plășii Valea-Izei.

2. Circumscripția: Sighet

Compusă din:

- a) orașul Sighet;
- b) comunele plășii Sighet, cu excepția celor cari aparțin secretariatelor Crăciunelul-de-jos, Apșa-de-sus, (fără Apșa de Mijloc) și Câmpul-lung;
- c) comunele plășii Sugătag
- d) comunele secretariatelor Glod și Strâmtura ale plășii Valea-Izei și
- e) comunele secretariatelor Petrova și Poienile de sub munte

3. Circumscripția: Câmpul-lung.

Compusă din:

- a) comunele plășii Valea-Tisei;
- b) comunele secretariatelor Crăciunelul-de-jos, Apșa-de-sus, (fără Apșa de Mijloc) și Câmpul-lung ale plășii Sighet și
- c) comunele plășii Taras

4. Circumscripția: Teceu.

Compusă din:

- a) comunele plășii Teceu;
- b) comunele plășii Hust;
- c) comunele secretariatului Colociari-de-jos, (Kalocsa-Laz) al plășii Valova (Ökörmezö);
- d) comunele secretariatului Lipceni al plășii Dolha și
- e) comunele plășii Seleușul-mare (Nogyszölös), de sub administrația română (jud. Ugocea).¹¹

În urma alegerilor, rezultatul votului a desemnat următorii patru senatori:

Județul Maramureș

Circ. electorală	Senatori aleși
Sighet	Ilarie Boroș
Vișeu de Sus.....	Al. Cuza-Anderco
Câmpulung.....	Dr. Victor Ioanes
Teceu	Dr. Iosef Pop senior. ¹²

Acest prim exercițiu democratic național de mare anvergură a fost, în același timp și o demonstrație de forță pentru noul stat, Regatul României Mari. El a fost perceput ca atare și de către etnicii ucraineni din Maramureș, unii dintre ei prestând jurământ de credință statului român fără nici o șovăire și cu bucuria de a

rămâne integrați unui stat cu regim monarhic, ferit de perspectiva bolșevizării. Acest fapt a fost reflectat chiar în Parlamentul României unde deputatul de Hust (azi în Ucraina), Orest Ilnițki, etnic rutean, la 13 decembrie 1919, imediat după semnarea tratatului de pace cu Austria de către Regatul României (la 10 decembrie 1919) depune următoarea declarație de fidelitate: „Suntem încredințați din partea alegătorilor noștri ruteni a exprima sentimentele de nemărginită mulțumire și loialitate Maiestății sale regelui Ferdinand (aplauze prelungite) și toată recunoștința Consiliului Dirigent pentru respectarea atât de corectă a dreptului minorităților cu ocaziunea alegerilor (aplauze).

Poporul rutean din Maramureș, de când există, prima dată la aceste alegeri și-a putut manifesta liber voința sa și a putut alege reprezentanții săi (aplauze).

Avem toată încrederea că Parlamentul român va respecta totdeauna principiile democratice și va aduce legi bune și folositoare pentru toți cetățenii care ajung între granițele României Mari (aplauze).

Poporul rutean din părțile Maramureșului dorește și cere să se ia toate măsurile necesare pentru a fi anexat definitiv conform linie demarcațională de azi, pentru totdeauna la România Mare (aplauze prelungite și repetate)”.¹³

Urmare a celor două tratate cu Austria și împotriva voinței populației locale, precum și a frunțașilor județului, prin Jurnalul nr. 863 din 5 aprilie 1920 al Consiliului de Miniștri se autorizează Ministerul de externe și Ministerul de Război în vederea organizării evacuării armatei și administrației române din dreapta Tisei. În consecință, în noaptea 20/21 iulie 1920 s-a încheiat evacuarea trupelor românești și, totodată a administrației noastre din dreapta Tisei.

Promis cu fermitate la una dintre tribunele unde s-a predicat Marea Unire de la Alba-Iulia, la 1 Decembrie 1918, eliberat cu arma și cu prețul mai multor jertfe și chiar după ce au fost atinse cele două „limite etnice naționale”, respectiv, orașele Hust și Rahău, administrat firesc și în integralitatea sa între 1 Decembrie 1918 și 20 iulie 1920, de către statul român, Maramureșul din dreapta Tisei a fost lăsat ofrandă, cedat Cehoslovaciei la masa tratativelor de pace. Ca atare, din totalul de 10.354,9 km² au fost cedați statului nou format de la nordul țării noastre, Cehoslovacia, un număr de 6.673,9 km², adică două treimi cu peste 100 de localități și peste 100 de munți dintre care unii fiind în proprietatea maramureșenilor din stânga Tisei (România).

Nu mai puțin adevărat este faptul că teritoriul la care facem referință este numit „Rutenia subcarpatică” sau „teritoriul rutean” în unele din documentele Conferinței de pace de la Paris (1919-1920), iar anumite cercuri politice românești enunțau dorința de conciliere, de a păstra măcar două din cele patru plase, iar Hustul era considerat „teritoriu rutean”. Cu toate acestea, Forumul diplomatic de la Paris a atribuit Cehoslovaciei întreg teritoriul din dreapta Tisei așa cum prevedea și Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920), în secțiunea a IV a, art. 48, referitoare la „Statutul Ceho-Slovac”: „Ungaria recunoaște, precum au făcut-o deja Puterile aliate și asociate, deplina independență a Statului Ceho-slovac, care va cuprinde și teritoriul autonom al Rutenilor de la Sudul Carpaților”.¹⁴

În paralel, este corect să remarc faptul că deși diplomației române i s-a imputat că ar fi beneficiat de un tratament binevoitor, favorabil, totuși ipocrizia areopagului parizian a culminat în mod nefericit când și-a abandonat propriul principiu al „păcii popoarelor”, în detrimentul României, invocând argumentul religios împotriva celor de ordin celor etno-istoric.

Pe de altă parte, dacă la începutul pertractărilor de la Paris (1919-1920) Cehoslovacia nu solicitase și, probabil, nici nu se gândise la teritoriul de referință, nici acum, după atribuirea acestui spațiu nu se grăbise să-l ia în stăpânire, până în ziua de 26 iulie 1921. În consecință, între 21 iulie 1920 și 26 iulie 1921 teritoriul din dreapta Tisei, din fostul comitat Maramureș a avut un statul de interregn sau cum, cu amărăciune, dar plastic se exprimă până azi românii lăsați în dosul granițelor: „Au rămas între gazde”.

În acest context de maximă bulversare istorică merită amintită butada care circulă în zonă: anume că un bătrân, de etnie română din dreapta Tisei ar fi fost întrebat de către un ziarist, prin câte țări a peregrinat? Omul nostru i-a răspuns acestuia că s-a născut în Austro-Ungaria, a copilărit în România și Cehoslovacia, a feciorit și a făcut războiul la unguri, a viețuit apoi la sovietici, iar de curând se găsește în Ucraina! ... Și?... Și, niciodată n-a plecat de acasă, din Maramureș.

Ca o amară ironie istorică să invoc și observația de bun simț că parlamentarii aleși în circumscripțiile și localitățile din dreapta Tisei au jurat credință Regatului România, că aceștia au participat la elaborarea și votarea primelor legi întemeietoare pentru noul stat, fără să li să retragă sau conteste legitimitatea, deși, la Paris, a făcut „să le fugă pământul de sub picioare”.

Note:

¹ Radu, Andrei, *Mierea amintirilor*, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2008, p. 33;

² Dr. Marina, Mihai, *Pagini alese*, Editura EIKON, Cluj Napoca, 2013, p. 200-201;

³ Bilțiu-Dăncuș, Ioan, *Drumul spre Alba Iulia*, în „Sfatul”, oficiul Consiliului Național Român din Maramureș, anul II, nr. 1 din 7 ianuarie 1919, p. 2;

⁴ Filipașcu de Dolha și de Petrova, Alexandru, *Istoria Maramureșului*, Editura „Gutinel”, Baia Mare, 1997, p. 202-203;

⁵ „Sfatul”, oficiul Consiliului Național Român din Maramureș, anul II, nr. 17 din 2 mai 1919, p.1;

⁶ Arhivele Naționale ale României, Fond Consiliul Dirigent, Dos. 36/1919, f. 13, (în continuare A.N.R.);

⁷ *Ibidem*, f. 44;

⁸ Gazeta Oficială, publicată de Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și Ținuturilor românești din Ungaria, nr. 54 din 13 septembrie 1919, Sibiu, p.414, (în continuare G. Of.);

⁹ Monitorul Oficial nr. 171 din 18 noiembrie 1919, p. 9941, (în continuare M. Of.);

¹⁰ G. Of., *op. cit.*, p. 407;

¹¹ *Ibidem*, p. 424;

¹² M. Of., nr. 172 din 19 noiembrie 1919, p. 9719;

¹³ Dezbaterile Adunării Deputaților, nr. 12, p. 109, col. 2-3, apud. Țineghe Cristina, *Dezmembrarea Maramureșului istoric: decizii politice, reacții și consemnări în mărturii contemporane (1919-1923)*, Editura Centrul de Studii pentru Resurse Românești, București, 2009, p. 47;

¹⁴ Tratatul de pace de la Trianon (4 iunie 1920), text publicat în Monitorul oficial al României din 21 septembrie 1920, în *Trianonul între adevăr și ficțiune*, Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, Slatina, 2005, p. 48.